

DOI: 10.18523/2617-9067.2024.7.3-13

УДК 316.346.2.367.7-055.2(477)

Дзвенислава Щерба

ІНТЕРСЕКЦІЙНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ФЕМІНІСТИЧНОГО ТА ЛЕСБІЙСЬКОГО РУХІВ В УКРАЇНІ

Концепція інтерсекційності, запропонована американською науковицею Кімберлі Креншоу, наприкінці ХХ ст. лягла в основу діяльності нових суспільних рухів, які почали поєднувати боротьбу з різними проявами нерівності. Не є винятками і лесбійський та феміністичний рухи, які, з одного боку, поєднані боротьбою за права жінок, а з іншого – з дискримінацією за ознаками сексуальної орієнтації. У цій статті розглянуто феномен інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами в Україні. Попри те що в українських дослідженнях бракує напрацювань щодо лесбійського руху як окремого суспільного руху та мало розглянуто феномен інтерсекційності між суспільними рухами, феміністичний та лесбійський рухи в Україні пов'язані між собою спільним ідеологічним підґрунтям, практиками спротиву та людським потенціалом. Саме тому фокус уваги цієї статті зосереджено на визначенні проявів феномену інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами в Україні за допомогою теоретичного аналізу, а також глибинних інтерв'ю з активістками цих рухів.

Ключові слова: суспільні рухи, феміністичний рух, Україна, інтерсекційність, лесбійський рух.

Сучасному феміністичному рухові притаманне внесення до порядку денного жінок з різним бекграундом і соціальними характеристиками (Carastathis, 2014). Це зумовлено відходом від уявлення про жінок як гомогенну соціальну групу, яка має однакові проблеми та характеристики. Власне, така зміна оптики сприяє внесенню до феміністичного порядку денного досвідів різних жінок, зокрема тих, які протягом тривалого часу були виключеними з мейнстримного феміністичного руху. Наприклад, такою соціальною категорією є лесбійки та бісексуальні жінки.

Залучення лесбійок і бісексуальних жінок до феміністичного руху тривалий час було проблемним питанням. Через загальний рівень гомофобії та сексизму ці соціальні категорії залишалися «невидимими» (Rich, 1980), причому як у суспільстві загалом, так і в межах ЛГБТ-руху (суспільний рух, який бореться за права ЛГБТ-людей: лесбійок, геїв, бісексуальних та трансгендерних людей), який залишався андроцентричним, віддзеркалюючи панівний гендерний порядок (Jeffreys, 2018). Сам феміністичний рух, якщо

проаналізувати його діяльність і стан у другій половині ХХ ст. в країнах Західної Європи та США, переважно репрезентували гетеросексуальні одружені жінки середнього класу (Gilmore & Kaminski, 2007), тоді як лесбійки та бісексуальні жінки були об'єднані в окремі низові ініціативи та групи взаємодопоміжки (Jeffreys, 2018). Також дослідниці феміністичного руху в США у другій половині ХХ ст. зазначали про «приховування сексуальної орієнтації» в межах мейнстримних організацій, які на протигагу низовим групам лесбійок були більш видимими та мали більше ресурсів для досягнення змін (Taylor & Whittier, 1999).

З кінця ХХ ст. феміністичний рух трансформувався, проте існують також більш консервативні організації та низові ініціативи, які виступають проти поєднання тем захисту прав жінок і ЛГБТ-людей та не включають у свою діяльність теми, які стосуються прав гомосексуальних і бісексуальних жінок. Сама лесбійська спільнота попри мейнстримні уявлення також не є однорідною, зокрема й у ставленні до фемінізму та феміністичного руху.

Однак, попри деякі відмінності та неоднорідність у ставленнях, феміністичний і лесбійський рухи пов'язані у своїй діяльності, практиках спротиву, а також порядках денних. Зокрема, дослідниці характеризують такі практики як «експліцитно інтерсекційні стратегії» (Evans & Lepinard, 2019): вони проявляються у спільних акціях, поєднанні символіки, а також поєднанні ідей боротьби за права жінок та ЛГБТ-людей для подолання загальної нерівності. Саме тому можна говорити про існування інтерсекційності між цими двома рухами (Щерба, 2021) як у міжнародному, так і в українському контексті.

Мета цієї статті – виокремити прояви інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами в Україні. Для її досягнення за результатами теоретичного аналізу визначено поняття інтерсекційності. Далі за результатами аналізу 13 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з активістками українських лесбійського та феміністичного рухів виокремлено напрями діяльності, цілі та перешкоди для їхньої діяльності в Україні. Насамкінець визначено спільні патерни в ідеологічному підґрунті, практиках спротиву та напрямках діяльності феміністичного та лесбійського рухів в Україні, на основі яких можна зробити висновок про існування інтерсекційності між цими двома суспільними рухами.

Теоретичне підґрунтя для визначення феномену інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами

Передовсім варто зазначити, що лесбійському рухові з моменту його становлення притаманне поєднання двох ідентичностей та внесення до свого порядку денного теми захисту прав жінок та ЛГБТ-людей (Stein, 2012). Передумовою таких практик стало те, що лесбійки та бісексуальні жінки стикалися з множинною дискримінацією, тобто дискримінацією за кількома ознаками – гендеру та сексуальної орієнтації (Fingerhut et al., 2005). Тому поєднання у власних патернах спротиву боротьби за права жінок та ЛГБТ-людей було доволі органічним для лесбійського руху.

Як приклад можна навести дослідження лесбійського руху у 1970-х роках. Саме вплив феміністичних студій поставив у фокус лесбійську сексуальність та лесбійську ідентичність. До того часу, зокрема через вплив андроцентризму та гендерних стереотипів (Stein, 2012), які є поширеними і в межах ЛГБТ-спільноти, ЛГБТ-рух сприймався як рух геїв. Лесбійкам, як пише Адріана Річ, було відведено роль «жіночих версій чоловічої гомосексуальності» (Rich, 1980).

Іншим прикладом, який поєднує лесбійський та феміністичний рухи, є тема суб'єктності жіночої сексуальності та фемінності як такої. За фройдистською парадигмою, яку критикує феміністичний рух, жіноча сексуальність не розглядається як суб'єктна та незалежна від чоловічої, що, своєю чергою, закріплювало підпорядковане становище жінки в суспільстві (Rubin, 1975). Жінкам через медіа, релігійні інституції, законодавство та спроби цензурування (Rich, 1980) нав'язують певні патерни сексуальності – гетеросексуальні стосунки в межах шлюбу з перспективою дітонародження. За А. Річ, жінок, які не вписуються в цю норму, зокрема й лесбійок, вважають загрозою нормативному гендерному порядку, вони можуть стикатися з дискримінацією та насильством (Rich, 1980).

Загалом фемінізм доцільно концептуалізувати як соціальну теорію рівності статей, яка є базисом для руху за звільнення та права жінок, а також як суспільний рух на захист прав жінок, який ґрунтується на правових уявленнях про гендерну рівність (Марценюк, 2018). Однак, як уже зазначено, фемінізм не є гомогенним феноменом: у русі наявні як різні течії, так і відмінності в історичному та локальному контекстах, які впливають на позицію фемінізму як суспільного руху, його порядок денний, напрями діяльності та практики спротиву. Також можна виокремити й ознаки ідентичностей, на основі яких дослідники та дослідниці виділяють окремий напрям лесбійського фемінізму, який поєднує в собі як мінімум дві ознаки ідентичності – гендерну та сексуальну орієнтації (Ellis & Peel, 2011).

У цьому контексті варто згадати про поняття інтерсекційності. Концептуалізувати інтерсекційність доцільно як зв'язок і поєднання різних соціальних ознак. Наприклад, Тамара Марценюк визначає інтерсекційність як перехресність та уявлення про «зв'язок між гендером і віком, расою, етнічністю, класом та іншими ознаками» (Марценюк, 2018, с. 237).

Поняття інтерсекційності ввела дослідниця Кімберлі Креншоу (Crenshaw, 1991). Її основна ідея полягала в тому, що не існує гомогенного «жіночого досвіду», попри те, що в межах того-часного феміністичного руху жінок розглядали як гомогенну групу зі спільними проблемами та викликами. К. Креншоу наголошувала на важливості усвідомлення того, що різні ознаки, які визначають соціальну позицію індивіда в суспільстві, накладаються на гендерну ознаку, конструюючи при цьому різні патерни субординації для жінок різного соціального класу, етнічності, сексуальної орієнтації, раси, а отже, дають їм

різні політичні, економічні та соціальні можливості (Crenshaw, 1991).

Надалі інші дослідниці розвинули теорію Креншоу в ідею про те, що існує множинна система пригноблення, з яким можуть стикатися жінки, за різними ознаками, які до того ж можуть накладатись одна на одну. Таке пригноблення не є бінарним феноменом чи одиничним процесом, ідеться про множинну, конвергентну та переплетену систему (Carastathis, 2014). За Анною Карастатіс (2014), її характерними рисами є одночасність, складність, невідворотність та інклюзивність («*simultaneity, complexity, irreducibility, and inclusivity*»). Тобто концепція інтерсекційності аналізує, яким чином індивід відчуває одночасно різні прояви пригноблення за різними ознаками (наприклад, якщо йдеться про лесбійок, то цей аналіз передбачає визначення, у який спосіб людина стикається з дискримінацією за гендерною ознакою та ознакою сексуальної орієнтації одночасно). Інтерсекційність дає змогу аналізувати та теоретизувати конвергентність, співконструювання та сполучення різних систем пригноблення (Carastathis, 2014), що дає потенціал для дослідження як індивідуальних досвідів представників маргіналізованих груп, які стикаються з множинною дискримінацією, так і для зв'язків між різноманітними суспільними рухами, які борються проти соціальної нерівності в її різних проявах.

Пізніше цю теорію було розвинено в політичну позицію, яка сьогодні характерна для багатьох суспільних рухів, зокрема й феміністичного. Її ідея полягає в усвідомленні того факту, що жінки можуть перебувати в кількох субординованих групах, які при цьому можуть мати «конфліктні порядки денні» (Crenshaw, 1991), а також специфічні окремі досвіди, які визначає саме поєднання гендеру з іншими соціально значущими ознаками конкретного індивіда. Варто також зазначити, що ця концепція є релевантною для дослідження зв'язку між феміністичним і лесбійським рухами, адже історично концепція інтерсекційності сформувалась через активісток, які поєднували в собі різні ідентичності – переважно йшлося про темношкірих жінок-лесбійок (Carastathis, 2014), тому можна зробити висновок, що за своєю суттю концепція інтерсекційності передбачала поєднання досвідів активісток, які поєднували активізм за права жінок, ЛГБТ-людей та темношкірих людей у США наприкінці ХХ ст.

Також дослідниці та дослідники визначають інтерсекційність як онтологічно комплексний феномен, оскільки саме інтерсекційність розглядає великі аналітичні категорії (як-от раса,

соціальний клас, гендер) та гегемонні практики, які асоціюються з ними (расизм, сексизм, класизм, з якими також пов'язані гомофобія та імперіалізм), як такі, що доповнюють і конструюють одні одних, а не окремі категорії (Evans & Lepinard, 2019). Отже, за цим підходом лесбійський та феміністичний рухи пов'язані спільним порядком денним боротьби з нерівністю, що надалі було виокремлено під час глибоких інтерв'ю з активістками українських лесбійського та феміністичного рухів.

Тому в контексті взаємодії та поєднання феміністичного та лесбійського рухів інтерсекційність можна розглядати як процес усвідомлення того, що жінки можуть по-різному проявляти свою сексуальність поза межами гетеронормативності, надання видимості лесбійкам у межах феміністичного руху та внесення питання боротьби за їхні права до загального порядку денного феміністичного руху (Шерба, 2021).

Методологічні засади дослідження

Ця стаття ґрунтується на методі напівструктурованих глибоких інтерв'ю. Релевантність цього методу зумовлена сенситивністю тематики та метою статті – визначити прояви інтерсекційності між українськими феміністичним і лесбійським рухами.

У статті проаналізовано напівструктуровані глибокі інтерв'ю з 13 активістками лесбійського та феміністичного рухів. Інформанток було відібрано методом «снігової кулі», оскільки йдеться про доволі обмежену соціальну категорію. Також для відбору інформанток було використано дані з відкритих джерел, а саме контактні дані, зазначені на сайтах активістських груп і громадських організацій лесбійського та феміністичного рухів (як у Києві, так і в регіонах). За результатами аналізу діяльності громадських організацій та активістських груп було складено список організацій та ініціатив, які поєднують лесбійський та феміністичний активізм, та надалі залучено до дослідження представниць таких організацій: ГО «Інсайт» (Київ, Запоріжжя), ГО «Сфера» (Харків), ГО «Інша» (Херсон), ГО «Gender Stream» (Дніпро), ГО «КиївПрайд» (Київ), ГО «Гей-Альянс Україна» (Одеса, Київ), низова активістська група «Лезо» (Київ, Львів), ГО «Ти не один» (Житомир).

Загалом вибірку склали активістки лесбійського та феміністичного рухів України, важливим аспектом був досвід залучення інформанток до активізму протягом щонайменше двох років. Умовно вибірку можна поділити на такі

підкатегорії: активістки інституціоналізованих громадських організацій та низових активістських груп, активістки, які долучились до активізму наприкінці 1990-х – на початку 2000-х, у середині 2000-х та після 2014 р., активістки з Києва та регіонів (Харків, Одеса, Львів, Ужгород, Херсон, Дніпро, Запоріжжя, Житомир).

Інтерв'ю проведено з 29 березня по 8 квітня 2021 р., а отже не охоплюють досвіду інформанток після початку повномасштабної російсько-української війни. Всі інтерв'ю проведено за попередньо складеним гайдом в онлайн-форматі з використанням Zoom через тодішню епідеміологічну ситуацію, а також територіальну розрізненість між інформантками.

У дослідженні дотримано етичних принципів з огляду на сенситивність тематики. Було дотримано принципу інформованої згоди: всіх інформанток ознайомлено з предметом, метою та завданнями дослідження, а також поінформовано про можливість припинити інтерв'ю, якщо воно стане некомфортним для них. Також дотримано принципів анонімності та конфіденційності: всі дані подано в знеособленій формі, записи самих інтерв'ю та транскрипти не було опубліковано.

Становлення та діяльність лесбійського руху в Україні

Становлення лесбійського руху в Україні розпочалося з 1990-х років (Фарбар, 2021). Цьому процесу передували розпад Радянського Союзу, декриміналізація гомосексуальних стосунків і загальне посилення процесів демократизації та емансипації в країні. Внаслідок цього більше людей стали відкрито говорити про свою сексуальність і гуртуватися в невеликих, більш закритих спільнотах, відділяючи себе від інших (Грибанов & Кравчук, 2018). Водночас варто зазначити, що в період 1990-х років не йшлося про суспільний рух, натомість ЛГБТ-люди об'єднувалися у своєрідні субкультури. Ще однією особливістю є те, що все ж таки лесбійки й бісексуальні жінки та жіночі гомосексуальні стосунки загалом протягом тривалого часу залишалися менш видимими в суспільстві (Фарбар, 2021), зокрема через патріархатний контекст і нормативний гендерний порядок, у якому жінці було відведено роль майбутньої матері та дружини в гетеросексуальному шлюбі.

Попри це, разом з емансипативними процесами в 1990-х роках і створенням перших ЛГБТ-організацій в Україні розпочалося й виокремлення лесбійської субкультури (Грибанов & Кравчук, 2018). У той період вона була спрямована

на пошук «своїх» і згуртування лесбійської спільноти, тому її функціями переважно були знайомства, спілкування та спільне проведення дозвілля. Крім того, у межах субкультури були сконструйовані певні зовнішні та комунікативні символи для означення своєї належності до спільноти (Маєрчик, 2009), а також власний сленг і своєрідні гендерні категорії. Варто зазначити, що саме становлення субкультури передувало подальшій політизації лесбійської спільноти, яка створила запит на активістську діяльність, спрямовану на боротьбу за права лесбійок.

Однак перші українські ЛГБТ-організації переважно працювали як ВІЛ-сервіси (Грибанов & Кравчук, 2018) та через це орієнтувалися здебільшого саме на потреби геїв і бісексуальних чоловіків. Водночас питання, які стосувалися прав лесбійок, порушували лише тоді, коли вони збігалися із загальним порядком денним організації:

«Геї-організації в Україні з'явилися під егідою ВІЛ-сервісів... І вони почали розширювати свою адженду на жінок, і це часто траплялося таким чином, що вони запрошували, або там з'являлася ініціатива, і вони якось запрошували в організацію робити якісь жіночі активності в організації, але часто це закінчувалося розлученням...» (Інформантка 6).

Свою чергою, автономний лесбійський рух почав формуватися у 2000-х роках зі створенням організації «Жіноча мережа», що можна розглядати як приклад переходу від субкультури та груп за інтересами до об'єднання гетерогенних груп для скоординованих дій, спрямованих на захист прав спільноти (Фарбар, 2021). Крім того, варто зазначити, що ця організація поєднувала теми боротьби за права ЛГБТ-людей та жінок. За словами інформанток, долучених до діяльності цієї організації, активістки «Жіночої мережі» організовували перші мирні зібрання на підтримку прав ЛГБТ-людей, освітні, спортивні та культурні заходи, літні феміністично-лесбійські табори, а також вели вебсайт з освітніми матеріалами та форумом для спілкування та знайомств.

Крім того, для розуміння інтерсекційності між українськими лесбійським і феміністичним рухами варто зазначити, що «Жіноча мережа» позиціонувала себе як лесбійську та феміністичну організацію (Щерба, 2021) та поєднувала ці два напрями активізму. Це поєднання мало вплив на інституційну пам'ять всередині руху – через освітні заходи на тему фемінізму, літні лесбійсько-феміністичні школи. Завдяки поширенню

серед учасниць організації феміністичної літератури в активісток «Жіночої мережі» сформувався спільні цінності, які поєднували тему захисту прав жінок та ЛГБТ-людей. Надалі під час створення активістками власних організацій чи низових ініціатив цей патерн поєднання в активізмі феміністичного та лесбійського порядків денних зберігався. Зрештою, інтерсекційність між лесбійським і феміністичним рухами також закріплена у визначенні потреб лесбійок, цінностей та місії «Жіночої мережі»: захист прав лесбійок, організаційний розвиток ЛГБТ-спільноти загалом, а також прагнення досягнення рівних прав і можливостей «для жінок, кожної жінки, групи та спільноти та формування толерантного ставлення суспільства до лесбійок» (Гейдар & Довбах, 2007).

У 2009 р. «Жіноча мережа» припинила своє існування як організація, однак це стало початком нового етапу розвитку лесбійського руху (Фарбар, 2020). Його особливістю є перехід активізму до інституціоналізованих громадських організацій, а з розвитком соціальних мереж – в онлайн-сферу. Колишні активістки «Жіночої мережі» почали створювати власні лесбійсько-феміністичні організації. Нині основними організаціями для лесбійського руху в Україні залишаються «Інсайт» (Київ та регіональні осередки), «Сфера» (Харків), «Феміністична майстерня» (Львів) та «Інша» (Херсон), також діють низові ініціативи, не інституціоналізовані в громадській організації (Щерба, 2021).

Зауважимо, що лесбійський рух доволі важко розмежувати із загальним ЛГБТ-рухом. Досі є проблема браку ресурсів в окремих лесбійських проєктів чи ініціатив, зокрема через політику певних донорів, які підтримують організації ЛГБТ-руху в Україні. До того ж через загальну дискримінацію ЛГБТ-людей у суспільстві ефективною є стратегія репрезентації більшої соціальної категорії (Щерба, 2021).

За даними глибинних напівструктурованих інтерв'ю з 13 активістками лесбійсько-феміністичного руху, станом на 2021 рік український лесбійський рух фокусувався на таких завданнях:

- вирішення питань, пов'язаних із батьківством та опікуном для лесбійських сімей;
- становлення шлюбної рівності;
- згуртування лесбійської спільноти;
- розслідування злочинів на ґрунті ненависті;
- боротьба зі стереотипами та нетерпимістю в суспільстві;
- підвищення видимості лесбійської спільноти;
- протидія гендерно зумовленому насильству та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок.

Для досягнення цих завдань лесбійський рух має такі напрями діяльності: адвокація за прийняття чи зміну законодавства, а також поліпшення роботи правоохоронних органів, робота над згуртуванням та об'єднанням спільноти, просвітництво та публічний активізм через проведення мирних зібрань, онлайн-флешмобів та включення у феміністичний активізм (Щерба, 2021).

Завдання та напрями діяльності українського лесбійського руху узагальнено в табл. 1.

Аналізуючи перешкоди для діяльності лесбійського руху, доцільно виокремити зовнішні та внутрішні (Щерба, 2021).

Зовнішні перешкоди стосуються взаємодії лесбійського руху та суспільства і держави, впливу зовнішніх глобальних процесів – складнощів у взаємодії з державними інституціями, неприйняття з боку суспільства через поширеність гомофобії, зростання кількості злочинів на ґрунті ненависті, діяльності так званого «антигендерного руху», впливу нормалізації гендерно зумовленого насильства.

Внутрішні перешкоди, як-от внутрішні конфлікти всередині руху (зокрема за ресурси),

Таблиця 1. Завдання та напрями діяльності українського лесбійського руху

Завдання	Напрями діяльності
Вирішення питань, пов'язаних із батьківством та опікуном в українських лесбійських сім'ях	Адвокація за прийняття змін до національного законодавства та/або поліпшення роботи правоохоронних органів
Становлення шлюбної рівності	
Розслідування злочинів на ґрунті ненависті	
Згуртування лесбійської спільноти	Робота над згуртуванням лесбійської спільноти через діяльність ком'юніті-центрів та проведення розважальних, освітніх, культурних заходів для лесбійок і бісексуальних жінок
Боротьба зі стереотипами в суспільстві	Проведення освітніх заходів, просвітницьких кампаній
Підвищення видимості лесбійської спільноти	Проведення онлайн- та офлайн-заходів, мирних зібрань, флешмобів
Забезпечення рівних прав і можливостей для жінок	Залучення до феміністичного активізму через участь в адвокаційних кампаніях, проведення освітніх заходів, досліджень, співорганізація та проведення мирних зібрань на тему прав жінок
Протидія гендерно зумовленому насильству	

внутрішня гомофобія в межах лесбійської спільноти та її поляризація на «активістську» та «неактивістську», заважають посиленню мобілізаційного потенціалу руху та сталості діяльності ініціатив, особливо в невеликих містах.

Вагомий вплив на діяльність руху мали й інші зовнішні події. Наприклад, у 2020–2021 рр. це була пандемія COVID-19, під час якої посилилась ізоляція в межах лесбійської спільноти, багато організацій трансформували свою діяльність відповідно до карантинних обмежень. Великим викликом для лесбійського руху стало повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 р., адже лесбійська спільнота, як і інші українці та українки, зіткнулася з наслідками війни. Водночас з початком повномасштабної війни посилюються євроінтеграційні процеси та дискурс відходу від «російських цінностей», невіддільним компонентом яких є закріплення конструкту «традиційних сімейних цінностей» (Edenborg, 2018), складниками якого є стереотипні гендерні норми, виправдання домашнього насильства, переслідування діяльності правозахисних організацій (зокрема феміністичних та ЛГБТ-руху), які маркуються як «агенти західної пропаганди». Ці процеси можна простежити на державному рівні через ратифікацію Стамбульської конвенції у 2022 р., а також початок роботи над законом про цивільні партнерства, який передбачає можливість для укладання одностатевих цивільних партнерств. Змінилось і ставлення суспільства до ЛГБТ-людей (Shevtsova, 2023). Наприклад, за даними опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС, 2023), проведеного 25 травня–5 червня 2023 р., 67% респондентів погодилися з твердженням, що ЛГБТ-люди повинні мати такі самі права, як і інші громадяни України. У 2016 р. таких респондентів було 33,4% (КМІС, 2016). Тому можна зробити висновок, що українське суспільство під впливом зовнішніх соціально-політичних процесів стає більш толерантним до ЛГБТ-спільноти, що надалі може мати позитивний вплив на досягнення законодавчих змін та діяльність ЛГБТ-руху загалом.

Становлення та діяльність сучасного феміністичного руху в Україні

Для розуміння контексту становлення сучасного феміністичного руху в Україні варто зазначити, що, попри декларовану гендерну рівність, у СРСР було заборонено низові феміністичні ініціативи (Павличко, 2002). Як наслідок, навіть слово «фемінізм» було стигматизованим як на інституційному, так і на міжособистісному

рівні (Марценюк, 2018). Тож можна побачити, що сучасний український феміністичний рух, так само як і лесбійський, почав формуватися в 1990-х роках в умовах поширеності стереотипів (Кісь, 2018).

На протигагу лесбійському руху феміністичний рух почав формуватися не з субкультури чи груп за інтересами, а з академічної сфери, науково-дослідницької роботи на феміністичній тематики та подальшої інтеграції цих напрацювань у систему вищої освіти (Марценюк, 2018). Згодом з'являються перші громадські організації, які займалися просвітницькою роботою, а також допомогою жінкам, які постраждали від домашнього насильства чи торгівлі людьми.

Сфера діяльності організацій феміністичного руху розширилась, охоплюючи різні напрями: адвокацію за права жінок, посилення жіночого лідерства, онлайн-активізм. Крім того, у 2007–2010 рр. з'явилися низові феміністичні ініціативи, які організовували мирні зібрання, присвячені темі боротьби за права жінок (Маєрчик & Плахотнік, 2019). Варто зазначити, що в цей період також можна простежити зв'язок з лесбійським рухом, адже серед організаторок першого феміністичного маршу 8 березня 2011 р. в Києві була вже згадана організація «Інсайт» (Гриценко, 2018).

З 2014 р. цей зв'язок, а також загальний інтерсекційний підхід став більш видимим завдяки поєднанню у феміністичному активізмі тем захисту прав інших вразливих груп, зокрема і ЛГБТ-людей.

На підставі даних проаналізованих напівструктурованих глибинних інтерв'ю можна визначити такі завдання сучасного феміністичного руху в Україні:

- створення та імплементація ефективних механізмів із протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема на законодавчому рівні;
- становлення в суспільстві нульової толерантності до гендерно зумовленого насильства та гендерної дискримінації загалом;
- протидія усім формам дискримінації щодо жінок;
  - захист прав військовослужбовиць;
  - посилення жіночого представництва в політиці, а також на керівних посадах;
  - боротьба з гендерними стереотипами.

Для досягнення цих завдань український феміністичний рух фокусується на таких напрямках діяльності:

- протидія гендерно зумовленому насильству, яка проявляється в роботі спеціальних гарячих ліній чи консультаційних центрів, моніторингу випадків насильства, адвокаційній діяльності;

Таблиця 2. Завдання та напрями діяльності українського феміністичного руху

Завдання	Напрями діяльності
Створення та імплементація ефективних механізмів із протидії гендерно зумовленому насильству	<ul style="list-style-type: none"> робота гарячих ліній та консультаційних центрів для підтримки постраждалих від гендерно зумовленого насильства; адвокаційна робота для впровадження змін у національному законодавстві
Становлення в суспільстві нульової толерантності до гендерно зумовленого насильства	<ul style="list-style-type: none"> моніторинг випадків гендерно зумовленого насильства; проведення просвітницьких заходів та мирних зібрань
Протидія усім формам дискримінації щодо жінок за гендерною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> підтримка жінок через надання юридичних консультацій, психологічної та соціальної допомоги, діяльність груп взаємопідтримки
Захист прав військовослужбовиць	
Посилення жіночого лідерства	<ul style="list-style-type: none"> проведення спеціальних навчальних програм для жінок у політиці, медіа, бізнесі, громадській діяльності; надання менторської та фінансової підтримки для реалізації жіночих ініціатив і проєктів
Боротьба з гендерними стереотипами	<ul style="list-style-type: none"> просвітницька та інформаційна робота

– підтримка жінок з вразливих груп через надання юридичних консультацій, соціальної допомоги та проведення груп взаємопідтримки;

– публічний активізм, який проявляється в організації мирних зібрань, правозахисних, культурних заходів, а також онлайн-флешмобів;

– просвітницька та інформаційна робота, спрямована як на активісток феміністичного руху, так і суспільство загалом;

– посилення жіночого лідерства через проведення спеціальних навчальних програм для жінок у політиці, медіа, бізнесі чи громадському секторі, надання менторської та фінансової підтримки жіночим ініціативам.

Загалом, взаємозв'язок завдань і напрямів діяльності українського феміністичного руху проілюстровано в табл. 2.

Інтерсекційність між українськими феміністичним і лесбійським рухами

З огляду на зазначене вище, з моменту свого становлення лесбійський рух в Україні мав у своєму порядку денному теми, які стосуються прав жінок. Багато активісток феміністичного руху поєднують у феміністичному активізмі боротьбу з іншими проявами нерівності та дискримінації, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації. Крім того, активістки лесбійського руху часто долучалися до становлення та розвитку українського феміністичного руху (це можна побачити в історії перших мирних зібрань за права жінок) і роблять це й сьогодні. Цей феномен вирізняє український контекст серед досвіду країн Західної Європи та США, де фемінізм передовсім був рухом, який репрезентував білих гетеросексуальних одружених жінок середнього класу (Valk, 2002), а лесбійок було витіснено в окремі низові ініціативи через

гомофобію всередині феміністичного руху (Gilmore & Kaminski, 2007).

Приклади такого поєднання лесбійського та феміністичного активізму можна побачити в діяльності вже згаданих організацій «Жіноча мережа», «Феміністична майстерня», «Інша», «Сфера» та «Інсайт», які також долучалися до організації мирних зібрань, присвячених захисту прав жінок, у своїх містах (Щерба, 2021). Аналогічно більш сучасні організації та низові ініціативи стоять на засадах інтерсекційного підходу та поєднують у феміністичному порядку денному захист прав жінок з іншими вразливих груп.

Загалом інтерсекційність між феміністичним і лесбійським рухами можна аналізувати з таких аспектів: ідеологічного, практичного та тематичного (Щерба, 2021).

Ідеологічний аспект – це спільне теоретичне підґрунтя та розуміння фемінізму, природи гендерної нерівності. Наприклад, це може бути критика патріархату чи нормативного гендерного порядку, визначення патріархату як спільного підґрунтя для виправдання гендерно зумовленого насильства, а також дискримінації жінок та ЛГБТ-людей через їхню невідповідність панівному гендерному порядку. Крім того, ідеологічний аспект охоплює розгляд фемінізму як невіддільного елемента для досягнення рівності в суспільстві, а також, власне, інтерсекційний підхід до фемінізму, за яким лесбійки стикаються з множинною дискримінацією як за ознакою гендеру, так і сексуальної орієнтації:

«Жінку розглядають як таку істоту, яка не зовсім людина, не зовсім норма... І, звичайно, коли ти є жінкою, і зустрічаєшся з усім там: з мізогінією, з сексизмом. Якщо ти є лесбійкою, тебе ще й не сприймають нормальною жінкою, то це посилює, скажемо так, на тебе тиск...» (Інформантка 2).

Тематичний аспект – це спільні теми, які знаходять своє вираження в напрямках діяльності цих рухів та є частиною його порядків денних, а також закріплених місій та цінностей організацій, якщо йдеться про інституціоналізовані громадські організації. Наприклад, такими темами можуть бути протидія гендерно зумовленому насильству та адвокація за прийняття та впровадження ефективного законодавства з протидії насильству. Такий перетин можна простежити в кампанії за ратифікацію Стамбульської конвенції в Україні, яка тривала з 2017 до 2022 р. Іншими спільними темами можна визначити протидію дискримінації за будь-якими ознаками, боротьбу з гендерними стереотипами та гендерною нерівністю. Як зазначено вище, активістки лесбійського руху завжди були інтегрованими в сучасний феміністичний рух і брали участь у розвитку та становленні феміністичного публічного активізму, тому багато тем і практик є спільними для феміністичного та лесбійського рухів.

Практичний аспект – це втілення ідеологічного та тематичного аспектів, безпосередні активності та практики взаємодії між двома рухами. Спільне ідеологічне підґрунтя та теми породжують спільні активності й напрями діяльності. Крім того, важливим чинником є саме людський потенціал, адже поширеною є ситуація, коли активістки поєднують у своїй діяльності феміністичний та ЛГБТ-активізм, причому як через індивідуальний досвід належності до цих соціальних категорій, так і через солідарність та ідею боротьби з різними формами нерівності та дискримінації. Як приклад спільних практик можна навести феміністичні марші 8 березня, які до початку повномасштабної війни

відбувалися в багатьох містах України – Києві, Одесі, Харкові, Львові, Запоріжжі, Херсоні, Маріуполі, Краматорську та ін. Власне, ці події можна вважати прикладом інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами як через залучення в процес організації активісток лесбійського руху, так і через артикулювання важливості захисту прав усіх жінок, зокрема лесбійок. Іншими прикладами спільних активностей можуть бути спільні освітні заходи, літні школи, онлайн-флешмоби. Загалом інтерсекційність між феміністичним і лесбійським рухами в Україні проілюстровано в табл. 3.

Однак варто зазначити, що між феміністичним і лесбійським рухами є також конфліктні питання. Причиною цього є есенціалістські засади деяких організацій, які виникли з жіночого руху у 1990–2000 рр., характерною рисою яких є уявлення про жінок як гомогенну групу, яка складається з гетеросексуальних жінок. Крім того, за словами опитаних активісток лесбійського руху, такі організації часто розглядають залучення лесбійок як загрозу дискредитації діяльності організації, тому намагаються відокремити себе від цієї соціальної категорії.

Спостерігається феномен, подібний до ситуації у феміністичному русі в США в середині ХХ ст., коли через власні стереотипи активісток, есенціалістське уявлення про жінок як гомогенну групу та страх дискредитації лесбійок виключали з деяких організацій:

«...З погляду тих феміністок, хто більше негативно ставиться до лесбійок, вони кажуть: “До чого лесбійський рух, ідіть там до своїх ЛГБТ, боріться. Це не наше

Таблиця 3. Прояви інтерсекційності між лесбійським і феміністичним рухами в Україні

Аспект інтерсекційності	Лесбійський рух	Феміністичний рух
Ідеологічний	<ul style="list-style-type: none"> розуміння спільної природи нетерпимості до ЛГБТ-людей та дискримінації жінок; усвідомлення множинної дискримінації лесбійок через їхню стать та сексуальну орієнтацію; фемінізм як ідея досягнення гендерної рівності та боротьби з дискримінацією жінок 	<ul style="list-style-type: none"> патріархат як основа для вкорінення гендерних стереотипів та нетерпимості до тих, хто не вписується в ці стереотипи; фемінізм як ідея для досягнення та утвердження гендерної рівності
Тематичний	<ul style="list-style-type: none"> внесення до порядку денного теми боротьби з гендерними стереотипами та гендерно зумовленим насильством 	<ul style="list-style-type: none"> внесення до порядку денного теми боротьби з дискримінацією за різними ознаками; підтримка ЛГБТ-людей
Практичний	<ul style="list-style-type: none"> співорганізація та проведення феміністичних мирних зібрань, просвітницьких заходів, медійних та адвокаційних кампаній, спрямованих на підтримку прав жінок та протидію гендерно зумовленому насильству 	<ul style="list-style-type: none"> співорганізація та участь активісток феміністичного руху в мирних зібраннях, просвітницьких заходах, медійних та адвокаційних кампаніях, спрямованих на протидію дискримінації ЛГБТ-людей та злочинам на ґрунті ненависті

питання... У лесбійок своя має бути адженда, а ми нормальні жінки». Тобто цей же дискурс нормальності» (Інформантка 2).

Іншими причинами конфліктів також можна назвати конкуренцію за ресурси, ідеологічні розбіжності, властиві активісткам різних течій фемінізму, наприклад, ставлення до секс-роботи, залучення до феміністичного руху чоловіків та трансгендерних людей.

Висновки

Отже, сучасні українські лесбійський та феміністичний рухи є тісно пов'язаними як в умовах становлення у період 1990-х років, так і в ідеологічному підґрунті, цінностях, напрямках діяльності, формах активностей та цілях. Також зв'язок між лесбійським і феміністичним рухами простежується в поєднанні цих двох напрямів активізму самими активістками. Наприклад, активістки лесбійського руху долучаються до феміністичного активізму, а також брали активну участь у становленні публічного феміністичного активізму. Через вплив ідей інтерсекційного фемінізму багато сучасних організацій та низових ініціатив феміністичного руху вносять до порядку денного боротьбу з усіма формами дискримінації щодо жінок, зокрема за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ). Загалом, можна зробити висновок, що ситуація в лесбійському

та феміністичному рухах в Україні характеризується інтерсекційністю, адже активістки цих рухів не розділяють дискримінацію за гендерною ознакою та ознакою сексуальної орієнтації, а натомість, як про це писали Елізабет Еванс та Елеонар Лепінар (Evans & Lepinard, 2019), визначають сексизм і гомофобію як гегемонні практики, які пов'язані між собою та конструюють одні одних, тому і не розділяють боротьбу за права жінок і права ЛГБТ-людей.

За результатами дослідження виявлено, що український контекст відрізняється від досвіду США та країн Західної Європи, в яких лесбійок спочатку витіснили з мейнстримного феміністичного руху через упередження окремих активісток, а також розгляд жінок як гомогенної групи, яка є гетеросексуальною. Втім, ситуації, коли лесбійок не приймають як повноправних суб'єктів у більш консервативних організаціях жіночого руху, також зафіксовано за результатами напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Однак не можна стверджувати про існування такої тенденції сьогодні в Україні, на противагу тому, що відбувалось у мейнстримному феміністичному русі в США та країнах Західної Європи в другій половині ХХ ст.

Тому, попри наявність незначних конфліктів, можна зробити висновок, що діяльність лесбійського та феміністичного рухів в Україні характеризується інтерсекційністю в темах, ідеологічному підґрунті та активістських практиках.

Список використаної літератури

- Гейдар, Л., & Довбах, А. (2007). *Быть лесбиянкой в Украине: обретая силу*. <https://genderindetail.org.ua/library/identichnosti/lgbtika/byt-lesbiyanko-y-ukraine-obretaya-silu-1341468.html>
- Грибанов, А., & Кравчук, А. (2018). *Райдужна книга*. Центр «Наш світ».
- Гриценко, Г. (2018). Марші 8 березня: винайдення феміністичної традиції. *Гендер в деталях*. <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/marshi-8-bereznyavinaydennya-feministichnoy-traditsii-134428.html>
- Кісь, О. (2018). Фемінізм в Україні: кроки назустріч собі. Ч. 3. Жіночий активізм. *Гендер в деталях*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-3-zhinochiy-aktivizm-1341057.html>
- КМІС. (2016). *Ставлення до людей гомосексуальної орієнтації: лютий 2016 року. Аналітичний звіт*. <https://gay.org.ua/publications/soc-poll2016.pdf>
- КМІС. (2023). *Сприйняття ЛГБТ-людей та їх прав в Україні: Результати телефонного опитування, проведеного 25 травня – 5 червня 2023 року*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1248&page=10>
- Маєрчик, М. (2009). Вторгнення гомосексуальності. У *120 сторінок содому: Сучасна світова лесбі/тей/бі література. Квір-антологія* (с. xv–xxv) (упоряд. І. Шувалова, А. Позднякова, О. Барліг). Критика. https://shron2.chtyvo.org.ua/Antolohiia/120_storinok_sodomu_Suchasna_svitova_lesbigeibi_literatura_Kvir-antolohiia.pdf
- Маєрчик, М., & Плахотнік, О. (2019). Між колоніальністю і націоналізмом: генеалогія феміністичного активізму в Україні. *Гендер в деталях*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/mizh-kolonialnistyu-i-natsionalizmom-genealogiifeministichnogo-aktivizmu-v-ukraini-1341124.html>
- Марценюк, Т. (2018). *Чому не варто боятися фемінізму*. Комора.
- Павличко, С. (2002). Посттоталітарна культура як носій зневаги до жінок. У *Фемінізм* (с. 57–65). Основи. https://shron1.chtyvo.org.ua/Pavlychko_Solomiia/Feminizm_zbirka.pdf
- Фарбар, К. (2020). Стисла українська лесбійська історія 1990–2000 років. *Гендер в деталях*. <https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/stysla-ukrainska-lesbiyska-istoriya-1990-2000-rokiv.html>
- Фарбар, К. (2021). Архів української лесбійської історії 1990–2000 років. <https://lesarchive.politkrytyka.org/>
- Шерба, Д. (2021). *Прояви інтерсекційності в діяльності феміністичного та лесбійського рухів в Україні* [бакалаврська робота, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/bf521d1e-34d5-457d-9314-30c5043f7b4b>
- Carastathis, A. (2014). The Concept of Intersectionality in Feminist Theory. *Philosophy Compass*, 9(5), 304–314. <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/phc3.12129>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6). <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Edenborg, E. (2018). Homophobia as Geopolitics: 'Traditional Values' and the Negotiation of Russia's Place in the World. In *Gendering Nationalism* (pp. 67–87). https://doi.org/10.1007/978-3-319-76699-7_4

- Ellis, S. J., & Peel, E. (2011). Lesbian feminisms: Historical and present possibilities. *Feminism & Psychology*, 21(2), 198–204.
- Evans, E., & Lepinard, E. (2019). *Intersectionality in Feminist and Queer Movements*. Taylor & Francis. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/39906>
- Fingerhut, A. W., Peplau, L. A., & Ghavami, N. (2005). A Dual-Identity Framework for Understanding Lesbian Experience. *Psychology of Women Quarterly*, 29(2), 129–139.
- Gilmore, S., & Kaminski, E. (2007). A Part and Apart: Lesbian and Straight Feminist Activists Negotiate Identity in a Second-Wave Organization. *Journal of the History of Sexuality*, 16(1), 95–113. <https://doi.org/10.1353/sex.2007.0038>
- Jeffreys, S. (2018). *The Lesbian Revolution: Lesbian Feminism in the UK 1970-1990*. Routledge.
- Rich, A. (1980). Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. *Journal of Women's History*, 15(3), 11–48. <https://doi.org/10.1353/jowh.2003.0079>
- Rubin, G. (1975). The Traffic in Women. <https://summermeetings2013.files.wordpress.com/2013/04/rubin-traffic.pdf>
- Shevtsova, M. (2023). Solidarity Test: Challenges of First LGBTIQ Migration and Activism in Central-Eastern European Countries in the Context of Russia's War on Ukraine. *European Societies*, 26(2), 323–345. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2181372>
- Stein, M. (2012). *Rethinking the Gay and Lesbian Movement*. Taylor & Francis Books.
- Taylor, V., & Whittier, N. E. (1999). Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization. In *Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties* (pp. 169–195). Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Valk, A. M. (2002). Living a Feminist Lifestyle: The Intersection of Theory and Action in a Lesbian Feminist Collective. *Second Wave Feminism in the United States*, 28(2), 303–332. <https://doi.org/10.2307/3178744>
- Carastathis, A. (2014). The Concept of Intersectionality in Feminist Theory. *Philosophy Compass*, 9(5), 304–314. <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/phc3.12129>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6). <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Edenborg, E. (2018). Homophobia as Geopolitics: 'Traditional Values' and the Negotiation of Russia's Place in the World. In *Gendering Nationalism* (pp. 67–87). https://doi.org/10.1007/978-3-319-76699-7_4
- Ellis, S. J., & Peel, E. (2011). Lesbian feminisms: Historical and present possibilities. *Feminism & Psychology*, 21(2), 198–204.
- Evans, E., & Lepinard, E. (2019). *Intersectionality in Feminist and Queer Movements*. Taylor & Francis. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/39906>
- Farbar, K. (2020). Brief Ukrainian Lesbian History of 1990–2000. *Gender in detail*. <https://genderindetail.org.ua/library/istoriya-i-pamyat/stysla-ukrainska-lesbiyska-istoriya-1990-2000-rokiv.html> [in Ukrainian].
- Farbar, K. (2021). Archive of the Ukrainian Lesbian History of 1990–2000. <https://lesarchive.politkrytyka.org/> [in Ukrainian].
- Fingerhut, A. W., Peplau, L. A., & Ghavami, N. (2005). A Dual-Identity Framework for Understanding Lesbian Experience. *Psychology of Women Quarterly*, 29(2), 129–139.
- Gilmore, S., & Kaminski, E. (2007). A Part and Apart: Lesbian and Straight Feminist Activists Negotiate Identity in a Second-Wave Organization. *Journal of the History of Sexuality*, 16(1), 95–113. <https://doi.org/10.1353/sex.2007.0038>
- Heidar, L., & Dovbakh, H. (2007). To Be a Lesbian in Ukraine: Gaining Power. <https://genderindetail.org.ua/library/identichnosti/lgbtika/byt-lesbiyankoy-v-ukraine-obretaya-silu-1341468.html> [in Russian].
- Hrybanov, A., & Kravchuk, A. (2018). *Rainbow book*. Our World Center [in Ukrainian].
- Hrytsenko, H. (2018). 8 March Marches: Inventing the Feminist Tradition. *Gender in detail*. <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/marshi-8-berezyvinaydannya-feministichnoitraditsii-134428.html> [in Ukrainian].
- Jeffreys, S. (2018). *The Lesbian Revolution: Lesbian Feminism in the UK 1970-1990*. Routledge.
- KIIS. (2016). *Attitudes Towards Homosexual People: February 2016. Analytical Report*. <https://gay.org.ua/publications/soc-poll2016.pdf> [in Ukrainian].
- KIIS. (2023). *Perception of LGBT People and Their Rights in Ukraine: Results of a Telephone Survey Conducted on May 26 – June 5, 2023*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1248&page=10> [in Ukrainian].
- Kis, O. (2018). Feminism in Ukraine: Steps Towards Yourself: Part 3. Women's Activism. *Gender in detail*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-aftereuromaidan/feminizm-v-ukraini-kroki-nazustrich-sobi-ch-3-zhinochiyaktivizm-1341057.html> [in Ukrainian].
- Martsenyuk, T. (2018). *Why Not to Be Afraid of Feminism*. Publishing House "Komora" [in Ukrainian].
- Mayerchuk, M. (2009). Invasion of Homosexuality. In *120 Pages of Sodom: Contemporary World Lesbian/Gay/Bi Literature. Queer anthology* (pp. xv–xxv) (I. Shuvalova, A. Pozdniakova, & O. Barlih, Eds.). https://shron2.chtyvo.org.ua/Antolohiia/120_storinok_sodomu_Suchasna_svitova_lesbigeibi_literatura_Kvir-antolohiia.pdf [in Ukrainian].
- Mayerchuk, M., & Plakhotnik, O. (2019). Between Coloniality and Nationalism: Genealogies of Feminist Activism in Ukraine. *Gender in detail*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-aftereuromaidan/mizh-kolonialnistyu-i-natsionalizmom-genealogiifeministichnogo-aktivizmu-v-ukraini-1341124.html> [in Ukrainian].
- Pavlychko, S. (2002). Post-totalitarian Culture as a Keeper of Neglect to Women. In *Feminism* (pp. 57–67). Osnovy. https://shron1.chtyvo.org.ua/Pavlychko_Solomiia/Feminizm_zbirka.pdf [in Ukrainian].
- Rich, A. (1980). Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. *Journal of Women's History*, 15(3), 11–48. <https://doi.org/10.1353/jowh.2003.0079>
- Rubin, G. (1975). The Traffic in Women. <https://summermeetings2013.files.wordpress.com/2013/04/rubin-traffic.pdf>
- Shcherba, D. (2021). *Manifestations of Intersectionality in the Activity of Feminist and Lesbian Movement in Ukraine* [Bachelor's thesis, National University of Kyiv-Mohyla Academy]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/bf521d1e-34d5-457d-9314-30c5043f7b4b> [in Ukrainian].
- Shevtsova, M. (2023). Solidarity Test: Challenges of First LGBTIQ Migration and Activism in Central-Eastern European Countries in the Context of Russia's War on Ukraine. *European Societies*, 26(2), 323–345. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2181372>
- Stein, M. (2012). *Rethinking the Gay and Lesbian Movement*. Taylor & Francis Books.
- Taylor, V., & Whittier, N. E. (1999). Collective Identity in Social Movement Communities: Lesbian Feminist Mobilization. In *Waves of Protest: Social Movements Since the Sixties* (pp. 169–195). Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Valk, A. M. (2002). Living a Feminist Lifestyle: The Intersection of Theory and Action in a Lesbian Feminist Collective. *Second Wave Feminism in the United States*, 28(2), 303–332. <https://doi.org/10.2307/3178744>

References

Dzvenyslava Shcherba**INTERSECTIONALITY IN THE ACTIVITY OF LESBIAN
AND FEMINIST MOVEMENTS IN UKRAINE****Abstract**

The article defines manifestations of the concept of intersectionality between Ukrainian feminist and lesbian movements. The research is based on the results of theoretical analysis and results of 13 semi-structured in-depth interviews with 13 Ukrainian activists of feminist and lesbian movement from Kyiv, Kharkiv, Lviv, Uzhhorod, Odesa, Zaporizhzhia, Zhytomyr and Kherson, who were involved in feminist and lesbian movements in different periods – from the end of the 1990s to the beginning of the 2000s, in the mid-2000s and after 2014. As a result, the patterns of intersectionality between these two movements were defined.

The concept of intersectional was defined in the mid-20th century by the American researcher Kimberle Crenshaw. It involved the rethinking of the concept of identity and social inequality under the influence of diverse individual experiences and socially significant characteristics. This concept became fundamental for the activity of new social movements at the end of the 20th century, in particular lesbian and feminist ones that are interrelated due to common resistance practices, ideological aspects, and people's potential as well as the topic of the fight for women's rights.

Ukrainian feminist and lesbian movements are not exceptions, as they have manifested this intersectionality since their establishment as public social movements in Ukraine after the collapse of the USSR in 1991. This feature makes them different from the movements in countries of Western Europe and the USA, where lesbians used to be excluded from the mainstream feminist movement.

After the analysis of in-depth interviews with activists of feminist and lesbian movements, it was defined that intersectionality between feminist and lesbian movements in Ukraine can be defined in ideological, thematical and practical aspects – common ideological basis, resistance practices represented in demonstrations, common actions, significant dates and topics, that prove that these 2 movements are interrelated and interconnected.

Keywords: social movements, feminist movement, lesbian movement, Ukraine, intersectionality.

Матеріал надійшов 01.03.2024

Щерба Дзвенислава – аспірантка кафедри соціології та Докторської школи імені родини Юхименків Національного університету «Кієво-Могилянська академія»

Shcherba Dzvenyslava – PhD student at the Department of Sociology and Yuchymenko Family Doctoral School of the National University of Kyiv-Mohyla Academy

<https://orcid.org/0009-0007-7630-3664>

d.shcherba@ukma.edu.ua

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)